

Pásztor Éva

Vizek, vízparti helyek neveinek változása a Hajdúnánáshoz tartozó Tedej területén

1. A 20. századi magyar névtani szakirodalomban gyakorta találkozhatunk a helynévtípusok időbeli állandóságára vagy éppenséggel ezek változási hajlandóságára utaló megállapításokkal. E munkák egy része a mikrotoponimákra vonatkozóan általános megjegyzéseket tartalmaz: a kutatók egyöntetűen e névtípust tekintik például a helynévrendszer legkevésbé időtálló (azaz leginkább variábilis) rétegének, s változási hajlamukat a makrotoponimákhoz, településnevekhez, nagyobb vizek neveihez képest határozzák meg mondván, hogy ez utóbbiakat nagyobb számú névhasználó közösség ismeri, és a hivatalos névhasználat is állandósítja, ezzel szemben viszont egy-egy település határának névanyagát kisebb csoport használja, és örökíti tovább (KNEI ZSÓ 1943–1944: 112–4, BENKŐ 1967: 384–8, KÁLMÁN 1989: 125, 136–60, 166–8).

A határnevek pusztulását és újabb nevek keletkezését másrészt külső, azaz nyelven kívüli tényezők hatásaival kapcsolják össze, s úgy tartják, hogy e tényezők közül a korábbi évszázadok háborús pusztításai (s ennek következtében a lakosság cserélődése, az adott település pusztulása s a környező településbe való beolvadása), a gazdaságtörténeti folyamatok (a művelés megváltozása, a tagosítás, a szövetkezetek megjelenése stb.), a birtoklástörténetben, birtokjogban beállt változások (a birtokosok cserélődése) is nagyobb mértékben befolyásolják a határnevek kontinuitását, mint a településneveket.

A fent említett szakmunkák mellett (amelyek tehát főként a változások tényét rögzítik) az ún. *n é v é l e t t a n i v i z s g á l a t o k* állították előtérbe a mikronevek elemzését, jobbra egy-egy konkrét földrajzi területre vonatkoztatva (erre nézve lásd részletezően HOFFMANN 1993: 11–5 és 2003: 191–204). Az effajta kutatások lehetőséget adtak ugyanis arra, hogy a kutatók a nagyszabású helynévgyűjtések megindulásával a nevek változására és pusztulására nézve számos újkeletű megállapítást is tegyenek, vagy éppenséggel a változások tipológiai rendszerét kialakítsák. Az újszerű felismerésekhez a korábbiakban nem vagy kevéssé alkalmazott nézőpontok érvényesítése vezetett el: így például — többen a névhasználat felől közelítve — a helynevek eltűnését a használati körük fokozatos visszaszorulásával magyarázták, melynek csupán egy későbbi következménye a nevek „kihalása” (ZSOLNAI 1967: 194–5, INCZEFI 1970: 54–5).

Mások szerint viszont csupán bizonyos szerkezetű nevek hajlamosak az eltűnésre (például a birtokos személy nevével alakult *tag*, *tanya* utótagú nevek), amelyek elsősorban külső, nyelven kívüli tényezők következtében (hogy tudniillik megszűnt a birtoklás ténye) lassanként enyésznek el (SEBESTYÉN 1960: 82–3).¹

Az V. Névtudományi Konferencián egész sor olyan előadás hangzott el, amely a határnevek változásának további pontosításához járult hozzá (BÁRTH 1997, CZAPÁRI-VÁRNAI 1997, N. CSÁSZI 1997, HORVÁTHNÉ 1997, KOVÁTS 1997, TAMÁSNÉ 1997 és UNTI 1997). Körvonalazódott másrészt a helynevek rendszerszerű kapcsolatait feltáró tipológia is (kifejtését lásd HOFFMANN 1993), melynek révén a helynévrendszerre vonatkozó általános, elméleti alapvonásokat lehetett feltárni (HOFFMANN 1999). Újabbán pedig a településnevekre kidolgozott változástipológia (TÓTH V. 2005) szolgálhatott modellként a mikronevek leírásához is (N. CSÁSZI 2007). De a korábban relevánsnak tartott, a szakirodalom által tükrözött közfelfogásban meghonosodott megállapítások felülbírálata is megfogalmazódott egy-egy írásban. TÓTH VALÉRIA például — a településnevek változási érzékenységét vizsgálva — két fontos tényezőre hívta fel a figyelmet: egyrészt arra, hogy a nevek módosulásában, pusztulásában vagy új nevek létrejöttében a külső, így például birtoklástörténeti változások, történelmi események mellett belső, a névrendszer által előidézett folyamatok is szerepet játszhatnak, s utalt másrészt arra is, hogy régebben a névváltozás jelenségén többnyire a teljes névcserét értették, s a helynév névtestében, alaki struktúrájában bekövetkezett változásokat, kisebb-nagyobb módosulásokat kevésbé vették figyelembe (TÓTH V. 2007: 57–8).

2. Az alábbiakban egy jól körülhatárolható földrajzi egység, a Hajdú-Bihar megyei Hajdúnánás határába olvadt egykori Tedej település névállományát aszerint mutatom be, hogy a terület földrajzi jellegének, birtokjogi, közigazgatási helyzetének megváltozása (azaz bizonyos nyelven kívüli tényezők) milyen hatást gyakoroltak magára a névrendszerre. Vizsgálataim körébe a névállomány elemei közül azonban most csupán a vízneveket (erek, árkok, tavak, időszakosan vízzel telt mélyedések, kutak stb. megnevezéseit) és a vízparti helyek (mocsarak, szigetek, vízpartok) neveit vonom be.²

¹ SEBESTYÉN szerint „a régi nevek kipusztulása korántsem valami általános tünet, hanem csak bizonyos típusú nevekben, illetőleg bizonyos körülményeknek megléte esetén bekövetkező jelenség” (1960: 83).

² A „vizes” helyek megnevezéseivel ugyancsak számos munka foglalkozott, s az általános vélekedés velük kapcsolatban az, hogy számuk a földrajzi jelleg változásával (amely többnyire a folyó- és vízszabályozások következményeként realizálódott) nagyon lecsökkent (KÁZMÉR 1957: 27, INCZEFI 1970: 62–3). Mások nagyobb óvatossággal úgy fogalmazzak, hogy a táj arculatának módosulása nem minden esetben vagy csupán nagyobb időtávlatban gyakorol hatást a névrendszer elemeire (FEKETE 1980: 35, NEMES 2001: 237), olykor pedig egy-egy terület víznevei kapcsán a gyarapodásról is beszámolnak kutatóink (UNTI 1997: 458).

Tedej elsősorban igen sajátos történeti helyzete miatt érdemli meg a kitüntetett figyelmet: a középkori falu ugyanis elpusztult, majd a faluhelytől 4-5 km-re települt újjá, s a 17. század folyamán Hajdúnánás határának részévé vált (lásd 1. térkép). A *Tedej* településnév egyébiránt 1310-től bukkan fel a forrásokban, a határnevek közül két névről a 16. századtól vannak írásos dokumentumaink: 1579: *Kyraldombya*, 1579: *Hozywzigeth* (Sugár: Adatok), nagyobb számban azonban csak az 1700-as évek közepétől adathatók. Ha föltesszük, hogy a 18. századból ránk maradt nevek ennél minden bizonnyal korábban keletkeztek, s jó ideje az élő névhasználat részét képezhették, akkor a mintegy 250–300 éves névállomány alapján a határnevek változékonyságára vagy éppen állandóságára vonatkozóan megbízható megállapításokat tehetünk.

A határnevek lexikális-morfológiai és funkcionális-szemantikai egységeinek állandóságát mutatják például a Tedej birtok első, 1767 és 1779 között készült térképlapján³ feltüntetett határjelölő pontok elnevezései, melyek többségükben ma is használatos névformák: a kilenc helynév közül öt (*Király-domb*, *Zöld-halom*, *Rothadt-halom*, *Lyukas-halom*, *Cseh-halom*) változatlan alakban és jelentésben szerepel mindmáig (amit a modern kori névgyűjtések világosan jeleznek is, vö. Molnár 1938, Körösi 1972 és Draviczy 1990). A térképen szereplő *Bába-halom* és *Csikós-halom* nevek ma *Bába-telek* és *Határ-halom*⁴ alakban használatosak (esetükben tehát névrészcsere történt), az *Utas-halom*-ból *Utasér-halom* lett (bővülés eredményeként), egy névforma, a *Szántott-halom* pedig elenyészett.⁵

Tedej birtok és a bekebelező település, Nánás nyugati határa évszázadokon keresztül összefüggő, mocsaras terület volt: erről jó néhány forrás tudósít bennünket. Egy 1701-ből származó összeírás szerint például Tedej prédiumnak erdő helyett nádasa van (UC. 58: 23), s a következő évből ránk maradt feljegyzés Nánás oppidum kapcsán említi, hogy a lakosok állataikat az áradásokból visszamaradt állóvizekben és pocsolyákban itatják, s a Tisza néha földjeiket és rétjeiket is elönti (UC. 93: 38). Az első katonai felmérésnek a települések leírását tartalmazó részében Nánás és a környező települések (Büd, Szentmihály, Polgár), illetve

³ A térkép az akkor részint a Kamarához, részint Nánáshoz tartozó Tedej birtok és a szomszédos Büd, Szentmihály közötti birtokjogi vitát rögzíti (S11 No 830: 23). Büd és Szentmihály a mai Tiszavasvári részei (FNESz.).

⁴ A történeti névállományban szereplő *Csikós-halom* helynév által megjelölt terület átkerült a szomszédos Szentmihály területére, s a mai névanyagban *Határ-halom*-ként adatható (lásd Hamvas 1967: 65).

⁵ E névformák nagyfokú állandóságát persze az is indokolhatja, hogy a jelölt területek fontos szerepet tölthettek be a birtok határainak kijelölésében, s e szerepüket hosszú időn keresztül megőrizhették.

Tedej határában ugyancsak összefüggő mocsarokról szólnak a felmérők, amelyek időnként kiszáradhatnak.⁶

A nánási határról fennmaradt, 1783-ban készült első térkép a nyugati határrészeket *Terrenum inundatum*, azaz 'elárasztott föld'-ként mutatja (HvT 2/a.). A 19. század elejétől nagyobb mennyiségben fennmaradt térképlapok és telekkönyvek nyomán viszont a vizes területek fokozatos eltűnését, visszaszorulását követhetjük nyomon, amely a Tisza-szabályozás, majd a 20. század során Tedej határában kiépített csatornarendszer közvetlen hatásainak tulajdonítható.

3. Mindezek tükrében nem véletlen, hogy Tedej egykori határának 332 helyneve közül 156 (azaz 47%) áll kapcsolatban a terület mocsaras, vizenyős jellegével: a történeti névállomány 126 (81%), míg a modern kori 30 ilyen természetű nevet (19%) foglal magában. A vizsgált területen a víznevek mellett valamilyen más objektum (például legelő, kaszáló, szántóföld stb.) megnevezésére 176 nevet használtak fel, melynek 15%-a (27 név) a történeti korpuszból, 85%-a (149 név) pedig a modern kori névanyagból kerül ki.⁷

3.1. A névrendszer belső összefüggéseit tekintve azt tapasztalhatjuk, hogy a helynevek helyfajta szerinti átrendeződését, s a nevek abszolút számának növekedését különféle folyamatok együttes hatásai befolyásolhatták.⁸ Ha pusztán a történeti névanyag elemeit vizsgáljuk, akkor például a víznevek nagyarányú eltűnését tapasztalhatjuk. A régi névforma helyét gyakran egy attól merőben eltérő funkcionális-szemantikai és lexikális-morfológiai struktúrájú név veszi át, azaz a terület megnevezése elenyészik, néveltűnés következik be, másrésről viszont új nevek keletkeznek: 1767–1779: *Sompos Sziget* (S11 No 830: 23) > 1990: *Második rét-lapos*a (Draviczky 77), 1767–1779: *Méhes sziget* (S11 No 830: 23) > 1990: *Előháti-erdő* (Draviczky, Térképmelléklet), 1782–85: *Nagy Sziget* (Kat1) > 1990: *Egyház rétje* (Draviczky, Térképmelléklet), 1767–1779: *Pongor sziget* (S11 No 830: 23); 1853: *Pongor Szigete* (HjJkv.) > 1990: *Város rétje* (Draviczky, Térképmelléklet). A folyamatot — mint ez utóbbi példa is mutatja — a birtokjogban beállt változás, azaz a terület birtokosának cseréje indokolhat-

⁶ „Die Moräste trocken ganz aus (...) Gleich beim Ort ist der Morast Nona, weiter gegen Nonas sind die Moräste Kis Szollos, Nagy Szollos, Tedej, Rét und Örfá, diese haben mit dener bey Búd befindlichen gleiche Bewandtniss” (Kat1).

⁷ A történeti és a modern kori névállomány kronológiai rétegeinek szétválasztását természetesen nem lehet pontos évszámhoz kapcsolni. Az elkülönítés során úgy jártam el, hogy a 18–19. században adatolt helyneveket a történeti, míg a 20. századi gyűjtésekben lévőket a modern kori korpuszba soroltam. Ilyen szempontok alapján került a vizsgált terület 332 helyneve közül 153 (46%) a történeti, 179 (54%) pedig a modern kori névállományba. A terület 37 neve (11%) a régiségtől napjainkig folyamatosan adatolható.

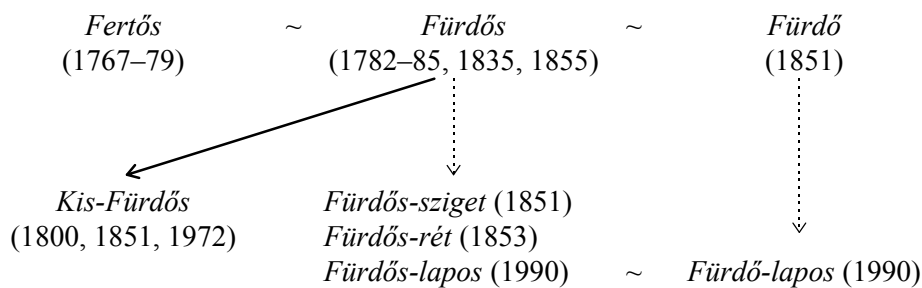
⁸ A 20. század előtti névállomány a források segítségével természetesen eleve csak töredékesen állítható össze.

ja (*Pongor szigete* > *Város rétje*). A nevek ugyanakkor eltérő helyfajtába, denotátumosztályba is sorolódnak: míg a *Pongor-sziget* áradástól vagy mocsártól körülzárt szigetet jelöl, addig a *Város rétje* kaszálóként hasznosított földterületet, rétet nevez meg. A néveltűnés, s a vele együtt járó névkeletkezés tehát nem csupán a birtoklás változásának, hanem a földrajzi jelleg módosulásának és a határhatalmasítás átalakulásának is a következménye lehet, sőt ez utóbbi körülmény alapja is lehet a műveltségi nevek keletkezésének. A *Hosszú-sziget* (1579: *Hoz-ywzigeth*, Sugár: Adatok), *Csikos-fenek* (1811: *Csikos fenekenn*, Jkv.), *Bacsó-sziget* (1851: *Bacsó Sziget*, TK 35.) stb. nevekkal megjelölt területen például a modern korban a *tanya*, *tag*, *sor*, *dűlő* utótagú helynevek szaporodtak el nagyobb számban: a korábban *Hosszú-sziget* néven jelzett területen például a *Gencsi-sor*, *Banga-dűlő*, *Deli-dűlő* (1990, Draviczy 36) nevű helyek jelennek meg. Ha a jelenséget a helynevek előtagjainak névrészfunkciói (azaz funkcionális-semanticai struktúrája) alapján vesszük szemügyre, akkor azt tapasztalhatjuk, hogy a helyek valamilyen sajátosságának, tulajdonságának kifejezése helyébe a hely viszonya valamilyen személyhez (birtokosához, használójához stb.) lép. Persze a történetiségben használatos nevek előtagjai is rendelkezhetnek effajta névrészfunkcióval, de a személynév + *dűlő*, *tanya*, *sor* stb. szerkezetű nevek csak a modern névanyagban fordulnak elő nagyobb számban: e névcsoport elterjedése vélhetően az 1886-ban végrehajtott tagosítás közvetlen hatásának tulajdonítható. A tagosítás során ugyanis a nagy kiterjedésű határban a szétszórtan heverő, művelés alatt álló parcellákat összevonták, s ezt követően egy-egy birtokos földjei már nem a határ különböző részein feküdtek, hanem egy tagban álltak. Ez a folyamat a tanyarendszer kialakulásának ugyancsak kedvezett (OROSZ 1973: 143).

Ugyanakkor a sajátosság mint névrészfunkció sem szorul ki a névrendszer elemeinek struktúrái közül, hiszen például a fent említett *Hosszú-sziget* nevű területen a modern korban adatolható kútnevek előtagjai (*Süllyedt-kút* [1938: *Síjjedt-kút* ~ *Síjjett-kút*, Molnár 8, 17], *Hugyozó-kút* [1990: *Huggyozó kút*, Draviczy 91] stb.) ezt a szerepet töltik be. A névrendszerben tehát a névrészfunkciókat tekintve sokkal inkább egy bizonyos fajta elmozdulás, gyarapodás figyelhető meg: a helyek sajátosságának kifejezése mellett a hely birtokosának, használójának stb. a megnevezése terjedt el igen szembetűnő módon.

3.2. Bizonyos nevek esetében a másik helyfajtába történő átlépés a helynév alakján is nyomot hagyhat: a név részleges alakváltozást szenvedhet el például a névrészei kicserélődése révén. E változás az utótagot: 1800: *Békás Ér* (HvT 40.) > 1990: *Békás part* (Draviczy 55), 1767–1779: *Madarász sziget* (S11 No 830: 23) > 1990: *Madarász-lapos* (Draviczy 75), 1853: *forgács Sziget* (HjJkv.) > 1990: *Forgács-zug* (Draviczy 86), illetve a helynévi előtagokat 1851: *Bacs-kai sziget* (TK 35.) > 1990: *Varga sziget* (Draviczy 55) egyaránt érintheti.

3.3. A névrendszer belső összefüggéseinek számbavétele során nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a vizsgált területen a határnevek nagyfokú bokrosodási hajlamát tapasztalhatjuk. Névbokrosodáson azt a folyamatot értem, melynek során valamely terület neve újabb helynevek névalkotójává válik, s ez nem csupán az adott objektumot jelölő név szinonimáiban, hanem a vele határos területek vagy éppenséggel a jelölt objektum területén belül elhelyezkedő egységek neveiben is kimutatható.⁹ A Tedej birtok határában lévő 332 névből 241 rendeződik névbokrokba, s a bokrosodásban részt vevő nevek között történeti és modern kori előfordulások egyaránt találhatók. E névformák 44 alapnévhez kapcsolódnak, az alapnevekhez átlagosan tehát 5–6 név is kötődik.¹⁰ A 44 alapnévből 22 víznév, ám a másodlagos víznevek között is találunk 27 nevet, amelyek nem víznévi alpnév felhasználásával jöttek létre. A névbokrosítás elsődlegesen az újonnan keletkező helynevek létrejöttében játszik jelentős szerepet, ám a már meglévő nevekre is hatást gyakorol. A folyamatot az alábbi névbokor elemzésén keresztül mutatom be (lásd 1. ábra).



1. ábra. A Fűrdő(s) névbokrai.

A *Fertős* (1767–1779: *Fertős*, S11 No 830: 23) névforma a birtokról készült első térképen jelenik meg először, s egy nagyobb kiterjedésű mocsarat jelöl. Az első katonai felmérés térképlapján ugyanez az objektum *Fűrdős* (1782–85: *Fűrdős*, mor: [Morast]) néven fordul elő, a hely fajtájának *Morast*, azaz 'mocsár' megjelölésével (Kat1). A 19. század első felében keletkezett jegyzőkönyvek, telekkönyvek ugyancsak *Fűrdős* néven említik a helyet, de ekkor már mint kaszálot. Még később *Fűrdő* (1851: *Fűrdő*, OsztKiv. 35.) néven kerül elénk szántóföldet jelölve. A *Fertős* ~ *Fűrdős* szinonim névformák keletkezésük szempontjából összefüggenek, közszoí előzményük ugyanis kapcsolatban áll egymással: a *Fertő* helynév alapszava a 'sáros fűrdő, mocsár' jelentésű *fertő*, amely a **fert-*

⁹ E folyamatot egy korábbi írásomban az ugyancsak Hajdúnánás határába olvadt egykori település, *Vid* nevének névalkotó szerepét tárgyalva mutattam be (PÁSZTOR 2008), KOCÁN BÉLA pedig Ugozca vármegye helyneveinek vizsgálata kapcsán foglalkozott a jelenséggel (2008).

¹⁰ Az alpnév és a másodlagos név fogalmát a KOCÁN BÉLA által definiált értelemben használom (2008: 95).

igető folyamatos melléknévi igenévi származéka, s amely a *fürdik*, *fürdő* szavakkal áll etimológiailag rokonságban, eredeti jelentése pedig 'fetregő fürdőhely elsősorban állatok (disznó, bivaly stb.) számára'. A TESz. szerint ebből az elsődleges szemantikai tartalomból jött létre a lexéma másodlagos 'mocsaras hely, ingovány, láp' jelentése.

A *Fertős* ~ *Fürdős* névformák szinonim változataként később feltűnik tehát a *Fürdő* helynév is. A megjelölt terület egy kisebb egysége utóbb önálló megnevezést nyert: névdifferenciálódás folytán a *Fürdős* névformából a 'Fürdős nevű hely kisebbik része' szemantikai felépítéssel a *Kis-Fürdős* (1800: *Kis Fördös*, HvT 40.) név jött létre. A *Fürdő* és a *Fürdős* helynevek aztán újabb nevek alkotásában is szerepet játszottak: *Fürdő-lapos* (1990: *Fürdő-lapos*, Draviczky 76) ~ *Fürdős-lapos* (1990: *Fürdős-lapos*, Draviczky 76), *Fürdős-rét* (1853: *fürdős rét*, HjJkv.) és *Fürdős-sziget* (1851: *Fürdős sziget*, TK 35.) névformákat — mint a nagy kiterjedésű terület határain belül fekvő kisebb objektumok megnevezéseit — keltve életre.

A névbokrok kialakulása többnyire egyrészes alapnevekhez köthető, amelyek vizek vagy vízparti helyek megnevezései. E nevek idővel más objektumosztályba sorolódnak át: a fent említett *Fertős* ~ *Fürdős* ~ *Fürdő* vízneveket például kaszáló, majd szántóföld megnevezéseként használják. A típusváltás eredménye azonban ettől eltérő is lehet: míg az *Órfa* (1782–85: *Órfa* ~ *Órfa*, Morast, Kat1) és a *Kasziba* (1780: *Kasziba*, HvT 5/a.) határrésznevként, a *Vicskus* (1938: *Vicskos* ~ *Vicskus*, Molnár 7, 15) legelő neveként él tovább. A történeti névanyagban víznévként adatható alapnevek a modern korban többnyire nagy kiterjedésű határrészeket neveznek meg.

A névbokrok időben a mához közeledve egyre szerteágazóbbak lehetnek, s ennek folytán egyre több elemet tartalmazhatnak. Az alapnevek névalkotóként újabb és újabb nevek létrehozásában játszanak szerepet, amelyek az alapnevek által megjelölt nagyobb határrészeken belül kisebb egységek megnevezéseként születhetnek meg, s ez a víznevek mellett más helynévfajtákat ugyancsak érint. Például a régiségben mocsár, majd határrész neveként adatolt *Órfa* az *Órfa rétje* (1800: *Órfa Rétye*, HvT 40. – nádvágó rét neve), *Órfa-kút* (1990: *Órfa kút*, Draviczky 91 – kútnév), *Órfa-lapos* (1990: *Órfa-lapos*, Draviczky 76, 91 – szántóföld neve) és *Órfa-lapos dűlője* (1990: *Órfalapos-dűlője*, Draviczky 36 – útnév) nevek névalkotójává vált. E névbokor azonban más tanulságot is mutat: egyrészt azt, hogy a másodlagosan keletkezett névalakulatok alapnévi funkciót betöltve olykor újabb nevek megalkotásában is részt vesznek (*Órfa-lapos dűlője*) (a jelenséghez lásd részletesen KOCÁN 2008: 96), másrészt azt, hogy a néveltűnés a másodlagos keletkezésű neveket (*Órfa rétje*) is érintheti.

A bemutatott folyamatok elsődlegesen nyelven kívüli tényezők hatásainak tulajdoníthatók: a valóságban végbement változások (a földrajzi környezet átalakulása, a határhasználat stb.) a helynevek alaki struktúráját érintő módosuláso-

kat indukálhatnak részleges változás formájában, de emellett az újabb nevek megalkotását is befolyásolják.

3.4. A fenti példák jól mutatják, hogy a földrajzi jelleg változása hogyan érintheti a névrendszert. Olykor azonban a névhasználók nem vesznek tudomást a denotátum változásáról (erre nézve lásd HOFFMANN 1993: 49), s továbbra is az adott néven említik a területet. A tedeji határban lévő *Bába-ér* (1783: *Bába ér*, HvT 5/b.; 1990: *Bába-ér*, Draviczky 79), *Kígyós-ér* (1853: *Kígyós ér*, Révész 33; 1990: *Kígyós-ér*, Draviczky 62), *Zöld-ér* (1783: *Zöld ér*, HvT 5/b.; 1990: *Zöld-ér*, Draviczky 76) stb. nevek a történeti időkben időszakosan vízzel telt mélyedéseket jelöltek meg, ám a modern korban ezek egyes részeit kaszálóként hasznosítják, azaz vízállás és kaszáló megjelölésére is e neveket alkalmazzák, a névtestek azonban a modern időkben is, minden esetben változatlanok maradtak.

4. A mikrotoponimák változékonyságára vonatkozó megállapításokkal a fentiek fényében tehát érdemes óvatosan bánnunk, hiszen láthattuk, hogy a vizsgált terület névegyedei körében az alaki és jelentésbeli változás mellett az állandóság és a folytonosság is fontos szerepet kap.

A táj arculatának változása nyomán a víznevek elsődlegesen más helyfajtaba kerülhetnek át, s ez alakjukat olykor érintetlenül hagyja, esetenként részleges alaki módosulást szenvedhetnek el, vagy akár el is enyészhetnek. E módosulásokat nagyobb részt külső, nyelven kívüli tényezők okozzák.

A más denotátumosztályba sorolt nevek közül a nagyobb határrészeket megnevező alakulatok alapnévi funkcióban gyakran névalkotókká válhatnak, s felhasználásukkal a jelölt területen belül kisebb egységek nevei születnek meg. A névbokrosítás folyamata során a meglévő nevekből új nevek keletkeznek, akár vizet, akár valamilyen más objektumot nevezve meg. Igen tanulságos viszont az, hogy az önállóságukat veszített, majd elpusztult települések nevei kapcsán is hasonló jelenségeket figyelhetünk meg (vö. HOFFMANN 1984–85, PÁSZTOR 2008). Az elpusztult települések nevei ugyanis változatlan alakban, jelentésváltozás útján határrészek megnevezéseként élhetnek tovább, s belőlük szintagmatikus szerkesztéssel újabb nevek jöhetnek létre.

Irodalom

- BÁRTH JÁNOS (1997), A helynevek továbbélésének titkai. *MNyTK.* 209: 306–13.
BENKŐ LORÁND (1967), A földrajzi nevek. In: BÁRCZI GÉZA–BENKŐ LORÁND–BERRÁR JOLÁN, *A magyar nyelv története*. Bp. 384–8.
CZAPÁRI BEÁTA–VÁRNAI ZSUZSA (1997), Burgenland magyar helyneveinek történeti változásai. *MNyTK.* 209: 335–8.
N. CSÁSZI ILDIKÓ (1997), Nyitra környéke helynévanyagának változásai. *MNyTK.* 209: 338–41.

- N. CSÁSZI ILDIKÓ (2007), Névváltozási jelenségek Zoboralja helyneveiben (Menyhe és Zsére névanyaga alapján). *NÉ.* 29: 201–11.
- FEKETE PÉTER (1980), A vízrajzi nevek változása Tiszaszőlősön a XVIII–XIX. századi adatok tanúsága alapján (*A tó, ér, fenék, fertő, fok, lapos* alapelemű nevek). *MNyj.* 23: 35–56.
- FNESz. = KISS LAJOS, *Földrajzi nevek etimológiai szótára I–II.* Negyedik, bővített és javított kiadás. Bp., 1988.
- HOFFMANN ISTVÁN (1984–85), A helynévrendszer változásai egy határrésszé vált településen. *MNyj.* 26–27: 103–13.
- HOFFMANN ISTVÁN (1993), *Helynevek nyelvi elemzése.* Debrecen
- HOFFMANN ISTVÁN (1999), A helynevek rendszerének nyelvi leírásához. *MNyj.* 37: 207–16.
- HOFFMANN ISTVÁN (2003), *Magyar helynévkutatás. 1958–2002.* Debrecen.
- HORVÁTHNÉ KISPÉTER ZSUZSANNA (1997), Földrajzi nevek Jászapáti szántóföldneveiben. *MNyTK.* 209: 466–71.
- INCZEFI GÉZA (1970), *Földrajzi nevek névtudományi vizsgálata. Makó környékének földrajzi nevei alapján.* Bp.
- KÁLMÁN BÉLA (1989), *A nevek világa.* Negyedik, átdolgozott kiadás. Debrecen.
- KÁZMÉR MIKLÓS (1957), *Alsó-Szigetköz földrajzinevei.* *MNyTK.* 95. sz. Bp.
- KNIEZSA ISTVÁN (1943–1944), Keletmagyarország helynevei. In: *Magyarok és románok I–II.* Szerk. DEÉR JÓZSEF–GÁLDI LÁSZLÓ. Bp. I, 111–313.
- KOCÁN BÉLA (2008), A középmagyar kori Ugocsa vármegye helyneveinek névrendszertani összefüggései. In: *Helynévtörténeti tanulmányok 3.* Szerk. HOFFMANN ISTVÁN–TÓTH VALÉRIA. Debrecen. 95–105.
- KOVÁTS DÁNIEL (1997), Változatok és változások Sárospatak helynévkincsében. *MNyTK.* 209: 301–6.
- NEMES MAGDOLNA (2001), Vörös Ottó: Vízrajzi köznevek szóföldrajzi és jelentéstani vizsgálata. [Ismertetés.] *MNyj.* 39: 236–40.
- OROSZ ISTVÁN (1973), Mezőgazdasági termelés és agrártársadalom. In: *Hajdúnánás története.* Szerk. RÁCZ ISTVÁN. Hajdúnánás. 89–208.
- PÁSZTOR ÉVA (2008), Határrésszé vált települések névbokrosodásának elméleti kérdései. In: *Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai.* Szerk. BÖLCSKEI ANDREA–N. CSÁSZI ILDIKÓ. Bp. 217–21.
- SEBESTYÉN ÁRPÁD (1960), Egy s más az élő dűlőnévanyagról. In: *Névtudományi vizsgálatok.* Szerk. PAIS DEZSŐ–MIKESY SÁNDOR. Bp. 82–5.
- TAMÁSNÉ SZABÓ CSILLA (1997), Térszínformanevek Székelyhodos helynévanyagában. *MNyTK.* 209: 462–6.
- TESz. = *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára.* Főszerk. BENKŐ LORÁND. I–III. Bp., 1967–1976. IV. *Mutató.* Bp., 1984.
- TÓTH VALÉRIA (2005), Változásmoделlek a településnevek körében. *NÉ.* 27: 125–36.
- TÓTH VALÉRIA (2007), A településnevek változási érzékenységről. In: *Nyelvi identitás és a nyelv dimenziói.* Szerk. HOFFMANN ISTVÁN–JUHÁSZ DEZSŐ. Debrecen–Bp. 57–65.

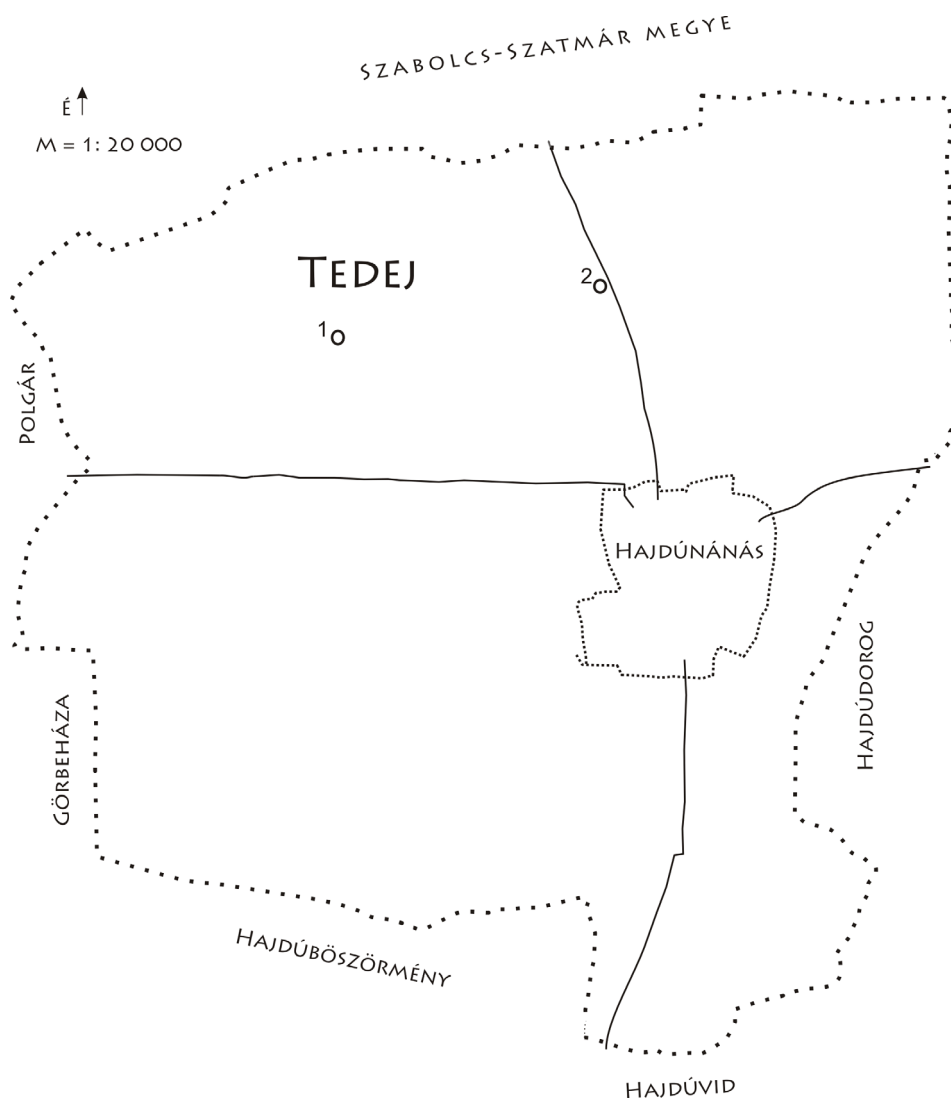
- UNTI MÁRIA (1997), Alsó-Szigetköz vízneveinek változása 1947–1995. *MNyTK.* 209: 455–8.
- ZSOLNAI JÓZSEF (1967), A lakosság földrajzinév-ismeretének vizsgálata. *Nyr.* 91: 191–8.

Források

- Draviczky = DRAVICZKY IMRE (1990), *Hajdúnánás földrajzi nevei.* Hajdúnánás.
- Hamvas = HAMVAS LÁSZLÓ (1967), *Tiszavasvári földrajzi nevei.* Szakdolgozat. A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének Könyvtárában.
- HjJkv. = A tedeji prédiom határjárásai jegyzőkönyve. 1853–54. In: *V.A. 301./1.d. Tedej és Vid pusztákra vonatkozó vegyes iratok 1606–1791.* A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Hajdúböszörményi Fiókleveletárában.
- HvT 2/a. = *A város határának felosztási terve.* 1783. A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Hajdúböszörményi Fiókleveletárában.
- HvT 40. = *Külső-Tedej és Búdszentmihály melletti birtok.* Készítette: KOVÁTS GYÖRGY. 1800. A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Hajdúböszörményi Fiókleveletárában.
- HvT 5/a. = *A város által bérelt Tedej puszták térképe.* Készítette: KNEIDINGER ANDRÁS. 1780. A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Hajdúböszörményi Fiókleveletárában.
- HvT 5/b. = *A város határának felosztási terve.* Készítette: HANKÓCZY JAKAB. 1783. A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Hajdúböszörményi Fiókleveletárában.
- Jkv. 1811. = Határújitási jegyzőkönyv. In: *V.A. 301./1.d. Tedej és Vid pusztákra vonatkozó vegyes iratok 1606–1791.* A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Hajdúböszörményi Fiókleveletárában.
- Kat1 = *Az első katonai felmérés. A Magyar Királyság teljes területe 965 nagyfelbontású színes térképszelvényen.* 1782–85. Arcanum Adatbázis Kft. DVD. 2004.
- Kőrösi = KÖRÖSI SÁNDOR (1972), *Hajdúnánás földrajzi nevei.* Szakdolgozat. A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének Könyvtárában.
- Molnár = MOLNÁR JÓZSEF (1938), Hajdúnánási határnevek és azok hagyományai. In: *Hajdúnánási Református Gimnázium Értésítője.* Hajdúnánás. 7–18.
- OsztKiv. 35. = Földek osztályozási kivonata. 1851. In: *V.A. 301./1.d. Tedej és Vid pusztákra vonatkozó vegyes iratok 1606–1791.* A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Hajdúböszörményi Fiókleveletárában.
- Révész = É. KISS SÁNDOR (1981), *Révész Imre 1853. évi helynévgyűjteménye.* Magyar Névtani Dolgozatok 21. sz. Bp.
- S11 No 830: 23 = *Mappa Praedii Dedej.* 1767–1779. Készítette: KNEIDINGER, ANDREAS. In: *A Magyar Országos Levéltár Térképtára I. Kamarai térképek 1747–1882.* Arcanum Adatbázis Kft. DVD. 2006.
- Sugár: Adatok = Adatok Polgár, Szentmargita, Csősz, Kékes és Szentmiklós történetéhez. 1261–1717. In: *Polgár története.* Szerk. BENCSIK JÁNOS. Polgár. 417–502.

TK 35. = A Tedeji prédiüm telekkönyve. 1851. In: *V.A. 301./1.d. Tedej és Vid pusztákra vonatkozó vegyes iratok 1606–1791*. A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Hajdúböszörményi Fiókleveletárában.

UC. = *Urbáriumok és összeírások a magyar Országos Levéltárban (Urbaria et conscriptiones). Iratanyag 1527 és a 19. század közötti időszakban*. Arcanum Adatbázis Kft. CD-ROM. 2004. március.



1. térkép. Hajdúnánás határa.

1 = az elpusztult Tedej falu helye, 2 = a mai Tedej falu